

ارزیابی و تحلیل اصول حاکم بر شاخص‌های نظارت قضایی در حقوق شهروندی

فیض اله صالحی^۱، سیروس پارسا^۲

^۱ استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج

^۲ دانشجوی مقطع دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج

چکیده

حقوق شهروندی که عمدتاً از ضروریات جامعه بشری است و همه حکومت‌ها سعی در رعایت آن دارند، شاخص مهمی در تحقیقات مقدماتی محسوب می‌شود که نیازمند دقت و توجه لازم دست‌اندرکاران قضایی به‌ویژه در مرحله دادرسی می‌باشد. فردی که متهم به ارتکاب جرمی می‌شود نیازمند برخورداری از حقوقی است که یک شهروند در حالت عادی از آن بهره‌مند می‌باشد. پیش‌بینی قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی به همراه قانون برنامه چهارم و پیش‌بینی توسعه قضایی در این قانون و تصویب قانون آیین دادرسی کیفری از اقدامات شایسته‌ای است که در این خصوص قابل‌ذکر هستند. در این قوانین با مدنظر قرار گرفتن کرامت انسانی، از یک‌طرف به حقوق مظنون، متهم و مجرم تأکید شده و از سوی دیگر به حقوق بزه‌دیده و شهود در نزد دستگاه عدالت کیفری و کارگزاران آن اشاره گردیده است که در دادرسی‌های عادلانه به‌عنوان حقوق شهروندی و قضایی این افراد به شمار می‌آیند. یکی از مؤلفه‌های دادرسی عادلانه و شرط لازم تحقق آن در فرایندهای حقوق شهروندی بی‌طرفی در اصل دادرسی است. این اصل افزون بر بُعد غیرحقوقی، دارای بُعد حقوقی و کیفری است. از لحاظ کیفری، این اصل در قالب وضع قانون ماهوی و شکلی از سوی قانون‌گذار و نیز فرایند عملی دادرسی کیفری از سوی دادرس و اشخاص دخیل در پرونده درخور بحث و بررسی است. یکی از بعدهای بی‌طرفی در دادرسی کیفری بُعد قانون‌گذارانه است که در قانون دادرسی ریشه داشته و تجلیگاه آن وضعیت حقوق دادرسی مقرر برای طرف‌های دعوا (جامعه و متهم) در قوانین آیین دادرسی کیفری است. بُعد دیگر بُعد قضائی است که به مرحله قضا و فرایند عملی دادرسی کیفری مربوط بوده و تجلیگاه آن افزون بر رفتار و گفتار دادرس، اظهارات دست‌اندرکاران دادرسی کیفری فراسوی طرف‌های دعواست که معمولاً با نظر یا اظهار خود در تصمیم قضائی مؤثر واقع می‌شوند. دادرسی بی‌طرفانه با بی‌طرفانه بودن نظام دادرسی که از اجزاء آن بی‌طرفی دادرس است، تحقق می‌یابد و از جمله حق‌های مشترک دادرسی طرف‌های دعوی کیفری در حوزه دادرسی است. دادرسی کیفری باید هم واقعاً و هم ظاهراً بی‌طرفانه باشد. سطح حقوق شهروندی، سنجه میزان توسعه‌یافتگی یک کشور است؛ هر چه منابع داخلی حقوق شهروندی غنی‌تر باشد و نهادهای حکومتی و بخش خصوصی به آن پایبندتر، وضعیت شهروندان مطلوب‌تر محسوب می‌شود. لازمه این پایبندی، وجود ضمانت‌اجراهی کارآمد است که در عالی‌ترین شکل ممکن ضمانت اجرای قضایی در اختیار دستگاه قضایی است. دستگاه قضایی مستقل ابزار لازم را جهت تضمین حاکمیت قانون و پاسخگویی، به هدف نهایی توسعه حقوق شهروندان، در درون و بیرون از خود فراهم می‌کند. وظیفه‌ای که در نظام حقوق اساسی ایران به‌موجب اصل ۱۵۶ قانون اساسی با عنوان احیا حقوق عامه و آزادی‌های مشروع بر عهده قوه قضاییه است.

واژه‌های کلیدی: شاخص‌های نظارت قضایی، حقوق شهروندی، دادرسی عادلانه، حقوق کیفری.

مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه

دوره ۴، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷، صفحات ۱۴۲-۱۳۴